

QARABAĞ VƏ ƏTRAF RAYONLARDAN TOPLANAN *TEUCRIUM* L. CİNSİNƏ AİD HERBARI NÜSXƏLƏRİNİN TƏDQIQI

Səbinə Hacıyeva, Rəşad Səlimov

AMEA-nun Botanika İnstitutu

Məryəmnoxudu (*Teucrium* L.) cinsi dalamazkimilər (*Lamiaceae*) və ya dodaqçiçəklilər (*Labiatae*) fəsiləsinə aid olmaqla 280-ə qədər növü özündə birləşdirir. Azərbaycan florası çoxcildliyində cinsin Azərbaycanda 8 növünün yayıldığı qeyd olunmuşdur. Efir yağları ilə zəngin *Teucrium* L. cinsinə aid növlər dekorativ olmaqla qida və dərman əhəmiyyətə malikdir.

Tədqiqatın məqsədi *Teucrium* L. cinsinin Qarabağ və ətraf rayonlarda yayılmış növlərini dəqiqləşdirmək üçün AMEA Botanika İnstitutunun Herbari fondunda (BAK) saxlanılan herbari nümunələrini və ədəbiyyat materiallarını aydınlaşdırmaq. Çöl tədqiqat işləri üçün bu ərazilərdə yayılan taksonların yayılma arealları və fenologiyası haqqında tədqiqat planını müəyyən etməkdir. *Teucrium* L. cinsinə aid herbari nüsxələrinin araşdırılması zamanı 8 taksona aid 546 nüsxə müəyyən olunmuşdur. Onlardan 5 növə aid 108 nümunə Qarabağ və ətraf ərazilərdən yığılmışdır. Son nomenklatur dəyişiklikləri əks etdirən tədqiqatlarda Qarabağ və ətraf rayonlardan toplanmış *Teucrium nuchense* K.Koch hazırda *Teucrium chamaedrys* subsp. *nuchense* (K.Koch) Rech.f. taksonunun, *Teucrium scordioides* Schreb. *Teucrium scordium* subsp. *scordioides* (Schreb.) Arcang. taksonunun homotip sinonimləri kimi, *Teucrium polium* L., *T. orientale* L., *T. hircaninum* L., *T. chamaedrys* L. isə növ olaraq qəbul edilmişdir. Araşdırma nəticəsində məlum olmuşdur ki, Qarabağ və ətraf rayonlardan yığılmış nümunələrin toplanması əsasən 1928-1940 və 1985-1987-ci illəri əhatə etmişdir. Herbari nümunələrinin 22-si T.Heydeman, 19-u İ.Karyagin, 8-i R.Rzadə, 5-i A.Qrosheyim, 5-i A.Çadarin, 6-sı L.Prilipko, 8-i F.Əhmədzadə, 9-u A.Əsgərov, 4-ü C.Qurviç tərəfindən toplanmış, təyin edilərək herbari fonduna təqdim edilmişdir. Herbari nüsxələrinin tədqiqat zamanı nümunələrin əsasən may-avqust ayları ərzində toplandığı aşkar olunmuşdur.

AMEA Botanika İnstitutunun Herbari fondunda *Teucrium* L. cinsinə aid növlərin herbari nüsxələri üzərində aparılan tədqiqat zamanı müəyyən olunmuşdur ki, 22 *Teucrium scordium* subsp. *scordioides* (Schreb.) Arcang. növünün 1-i, 202 *Teucrium polium* L. növünün 31-i, 147 *Teucrium chamaedrys* L. növünün 35-i, 10 *Teucrium chamaedrys* subsp. *nuchense* (K.Koch) Rech.f. növünün 8-i, 107 *Teucrium orientale* L. növünün 26-sı, 55 *Teucrium hircaninum* L. növünün isə 7-si Qarabağ və ətraf rayonlardan toplanmışdır. Bu isə öz növbəsində *Teucrium scordium* subsp. *scordioides* (Schreb.) Arcang. növündə 4,54%, *Teucrium polium* L. növündə 15,3%, *Teucrium chamaedrys* L. növündə 23,8%, *Teucrium chamaedrys* subsp. *nuchense* (K.Koch) Rech. f. 80%, *Teucrium orientale* L. 24,3% təşkil edir. Toplanan herbari nüsxələrinin araşdırılması göstərdi ki, növlərdən 30-u Zəngilan, 29-u Xocavənd, 17-si Kəlbəcər, 11-i Cəbrayıl, 5-i Füzuli, 5-i Ağdam, 5-i Şuşa, 4-ü Laçın və həmçinin ətraf rayonlardan yığılmışdır. Yığılan herbari nüsxələrinin böyük qisminin 1930-1940-cı illəri əhatə etdiyini nəzərə alaraq, yeni herbari nümunələrinin həmin ərazilərdən yenidən yığılması məqsəduyğundur və tədqiqi zəruridir. Bu səbəbdən, yaxın gələcəkdə davam edən tədqiqatlarımız çərçivəsində Qarabağ zonasına daxil olan inzibati rayonlara ekspedisiyaların təşkili və ərazinin florasının hərtərəfli tədqiqi nəzərdə tutulur.